

Polarisering af afstemninger om lovgivning i Folketinget

Christiansen, Flemming Juul

Published in:
Økonomi og Politik

Publication date:
2019

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Christiansen, F. J. (2019). Polarisering af afstemninger om lovgivning i Folketinget. *Økonomi og Politik*, 92(3), 76-90. https://www.djoef-forlag.dk/openaccess/oep/files/2019/3_2019/3_2019_7.pdf

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Polarisering af afstemninger om lovgivning i Folketinget

Temanummer: Politisk polarisering i Danmark

Partier på Folketingets yderfløje er gået frem ved flere af de seneste folketingsvalg. Det kunne umiddelbart tyde på en ideologisk polarisering. Artiklen argumenterer for, at det betyder noget, om modstand eller dissens mod flertallets linje i et parlament kommer fra dets yderfløje. Derfor videreudvikler den et mål fra Dalton (2008) for polarisering og tester

det med hjælp af ekspert- og afstemningsdata. Med undtagelse af værdipolitiske emner tyder resultaterne mod forventning ikke på forøget polarisering af partisystemet, og der er tilmed sket et fald i polariseringen af afstemninger om lovgivning. Det afspejler en stigende inddragelse af Folketingets fløjpartier i det parlamentariske arbejde.

Hvorfor studere polarisering af parlamentariske afstemninger?

Det danske demokrati bliver ofte beskrevet som konsensuspræget (Lijphart, 1994; Arter, 2004). Studier af afstemningsadfærd i Folketinget har fra de første studier og frem til nu påvist betydelig enighed mellem partierne om lovgivningen, især mellem Folketingets 'gamle partier' (Pedersen, 1967; Kurrid-Klitgaard o.a., 2006). Derimod har partierne på de politiske fløje traditionelt i højere grad stemt imod flertallet (Bille, 1989; Grib, 2000). Så hvis partierne på yderfløjene er blevet styrket – dvs. partisystemet er blevet polariseret, jf. Dalton (2008) – så vil man umiddelbart samtidig kunne forvente mere dissens fra det vindende flertal i afstemninger. Vi kan kalde en sådan forøget dissens fra partier langt fra partisystemets centrum for *polarisering af de parlamentariske afstemninger*.

Polarisering har været genstand for en række klassiske studier i politologien. En udbredt forventning lyder, at en høj grad af polarisering gør det vanskeligt for et parlament at arbejde (Hazan 1995: 424). Dels får det svært ved overhovedet at træffe beslutninger. Dels presses moderate partier til at samarbejde, hvorefter vælgerne ikke kan se forskel på dem, hvilket bliver en selvforstærkende proces. I værste fald risikerer stærke yderpartier at føre til demokratisk regimesammenbrud, hvilket Weimar-republikken (1919-33) og den 4. franske republik (1946-1958) er blevet fremhævet som historiske eksempler på. De danske erfaringer fra 1970'erne og 1980'erne førte undertiden til en debat om øget fragmentering og i et vist omfang også polarisering af partisystemet (Bille, 1989; Grib, 2000).

Der er umiddelbart grund til at forvente forøget polarisering af Folketingets partisystem, idet de eksisterende fløjpartier er blevet styrket. Det gælder Dansk Folkeparti, som stort set oplevede ubrudt fremgang fra dets stiftelse i 1995 frem til det nylige valg i 2019, ligesom Enhedslistens vælgertilslutning er

**FLEMMING JUUL
CHRISTIANSEN**
lektor, Institut for
Samfundsvidenskab
og Erhverv,
Roskilde Universitet,
fjc@ruc.dk

forøget. Dertil er nye partier som Liberal Alliance og siden Alternativet også blevet valgt ind, mens midterpartier som Centrumdemokraterne og Kristendemokraterne er gledet ud. Vi ved dog også, at flere fløjpartierne har indgået i parlamentarisk samarbejde om finanslove og politiske forlig (Christiansen, 2008). Artiklens hovedforventning lyder, at øget polarisering i partisystemet fører til større dissens om de trufne beslutninger og dermed også forøget 'parlamentarisk polarisering'. Alternative muligheder består i, at den parlamentariske polarisering forstærkes som forventet i de klassiske eksempler, eller at de afbødes af en inkluderende forligspraksis.

Problemstillingen lyder at undersøge 'parlamentarisk polarisering' i afstemninger og derpå undersøge udviklingen angående danske lovforslag. Det gør artiklen ved i forlængelse af den eksisterende litteratur om polarisering og fragmentering af partisystemer og Folketinget at udvikle et nyt mål, der udvider tilgangen ved at inddrage parlamentariske afstemninger. Det benyttes til at undersøge, om der er sket en ændring i polariseringen af Folketingets partier, herunder i afstemninger om lovgivning, hvilket sker for perioden 1998-2015.

Artiklens resultater tyder på, at der mod forventning ikke skete en forøget polarisering af partisystemet på trods af yderpartiernes fremgang, idet disse ifølge data har bevæget sig tættere ind mod midten på en generel højre/venstre-skala. Målet for parlamentarisk polarisering viser et fald over tid, hvilket kan tages som udtryk for, at disse nu også indgår mere i flertalsdannelsen. Det kunne pege på eksistensen og betydningen af nogle stærke konsensusforstærkende mekanismer i dansk parlamentarisk praksis, der gør det muligt at inddrage oppositionspartier. Det gælder især de politiske forlig. Dog viste de samme mål større polarisering for værdipolitiske emner, som samtidig er kommet til at få større betydning i dansk politik.

Polarisering af partisystemer. Begreber, teori og egenskaber

Polarisering udgør en egenskab ved et partisystem. Et sådant kan defineres ved, at et antal partier indgår i regelmæssige interaktioner med hinanden (Mainwaring og Torcal, 2007: 205; Bille, 1989; Sartori, 1976). Partisystemer kan dernæst beskrives ud fra forskellige egenskaber, hvoraf polarisering (partiernes ideologiske placering) er beslægtet med fragmentering (antal partier; evt. 'effektivt' antal partier).

Målet for 'effektivt antal partier' (Laakso og Taagepera, 1979) udtrykker, hvor mange partier, der ville være i et partisystem, hvis alle dets partier var lige store. Et valgsystem med en lav spærregrense – som den danske på 2 procent – forventes at have et højere effektivt antal partier (Curini og Hino, 2012).

Fragmentering tager ikke hensyn til partiernes ideologiske placering. Det ligger derimod i begrebet om polarisering af partisystemet, som inddrager partierne efter størrelse, og hvor spredte de er (Dalton, 2008). Et partisystem med to store partier på yderfløjene og små partier derimellem bliver dermed mere polariseret end et partisystem med to store partier nær midten og små partier på

de politiske fløje. Ud fra et mål for partiernes ideologiske placering på en dimension er det muligt at beregne partisystemet polarisering, hvilket artiklen vender tilbage til i næste afsnit. Ideologisk placering er dog ikke ensbetydende med et partis afstemningsadfærd, som eksempelvis kan være kompromissøgende fra en 'ekstrem' ideologisk position. Derfor er der brug for et særskilt mål for polarisering af parlamentarisk adfærd, som det der udvikles i næste afsnit.

Sartori (1976) tilføjer et kvalitativt element ved at sondre mellem tosidig (bilateral) opposition frem for ensidig (unilateral), som typisk forekommer, når to partier eller to blokke kæmper om centrum og midtervælgeren. Hazan (1995: 422-425) fulgte op med en forventning om, at partisystemer med ét stort midterparti – som f.eks. De Kristelige Demokrater mellem 1946 og 1994 i Italien – vil føre til styrkelse af partierne på begge fløje, altså polarisering. Måske gælder Hazans forventning også modsat, så et svagt centrum kan få partier fra de yderste fløje til at søge ind mod centrum, sådan som man faktisk også så fra midten af 1990'erne i Italien, hvor afsvækkelsen af De Kristelige Demokrater styrkede såvel tidligere kommunister og fascister, som samtidig søgte ind mod centrum. I Danmark har vi efter 2001 kunnet observere færre erklærede midterpartier sammenlignet med perioden forud (jf. Bille, 1988; Bille, 2006).

Green-Pedersen og Thomsen (2005) tager blokpolitik som udgangspunkt med Danmark som eksempel. De argumenterer for, at en dansk mindretalsregering står stærkt, når den effektivt kan benytte flertallet i sin blok og fremhæver, hvordan det i højere grad var tilfældet for Poul Nyrup Rasmussen regeringer i 1990'erne end for Anker Jørgensens i 1970'erne. Da det styrker regeringernes manøvrer muligheder at kunne true oppositionen med at benytte sin egen blok, kan det ifølge forfatterne paradoksalt lede til flere flertal hen over midten, også om væsentlige spørgsmål.

De gamle danske partiers klassiske modsætninger er økonomiske, men valgforskningen peger på, at værdibaserede spørgsmål har ligget højt på vælgernes dagsorden over vigtige emner ved valgene siden 2001 (Andersen og Borre, 2003; Stubager o.a., 2016). Det gælder ikke mindst udlændingepolitik, men i et vist omfang også kriminalitet og miljø med valget i 2011, som en undtagelse, hvor den økonomiske politik efter finanskrisen på ny var vigtig. Det indebærer, at et mål for polarisering i dansk sammenhæng må inddrage både økonomi- og værdipolitik.

Måling af polarisering af et partisystem og af parlamentariske afstemninger

Sigelman og Yough (1978: 357) målte polarisering på en højre/venstre-skala som summen af de kvadrerede afstande mellem enkeltpartiernes ideologiske placering og gennemsnittet af partisystemet, hvori de indgår. Ersson og Lane (1982: 95) benyttede formlen til at etablere en komparativ oversigt over polarisering i en række lande. Her havde Danmark en placering som nr. 7 ud af

16 lande mht. polarisering af partisystemet efter 1945 med Frankrig i top og Irland i bund (ibid.: 79).

Dalton (2008: 906) tilføjer at tage kvadratroden af det summerede produkt, og så dividerer han med 5, idet han opererer med en skala for partiernes placering mellem 0 og 10. Dermed bliver formlen for hans polariseringsindeks af partisystemer:

$$PI = \sqrt{\{\sum(\text{stemmeandel}_i) * ([\text{partideologi}_i - \text{partisystemideologi}]/5)^2\}},$$

hvor i svarer til et givent parti. Formlen måler vægten af partier og summerer, hvor langt de ideologisk ligger langt fra partisystemets gennemsnit. Høje værdier for polarisering afspejler dermed partier med stor tilslutning langt fra midten. Dalton noterer, at formlen er sammenlignelig med mål for standardafvigelser, og at den antager værdien 0, når alle partier står samme sted, og 10, hvis alle partier er maksimalt spredt på hver sin pol. Maksimumværdien vil dog afhænge af skalaen for placering af politiske partier, medmindre de standardiseres til mellem 0 og 10. Danmark får værdien 3,84 (for 2004-data) placeret som nr. 12 ud af 28 lande med Ungarn i top (5,85) og Filippinerne i bund (0,46) (Dalton, 2008: 907).

Formlen synes ikke tidligere at være blevet overført på afstemningsadfærd i parlamenter, hvilket kan skyldes den begrænsede adgang til komparative data. Det er imidlertid relevant, hvis man vil undersøge polarisering af dissens, som kan tænkes at have betydning for et givet partisystems beslutnings-evne. Afstemningsadfærden kan kombineres med formlen for polarisering af partisystemet for at opnå en formel for et 'polarisering af parlamentariske afstemninger-indeks' i løbet en tidsperiode med n afstemninger om forslag j inden for en tidsperiode k . Den fremgår nedenfor:

$$PPI = \sqrt{\{\sum(\text{dissens}_{ijk}) * (\text{stemmeandel}_i) * ([\text{partideologi}_i - \text{partisystemideologi}]/5)^2\}},$$

hvor dissens måles som anført ovenfor for et parti i i en given periode. Under forudsætning af værdier for partiernes ideologi normaliseret til værdier mellem 0 og 10, vil også dette indeks variere mellem 0 og 10. Maksimal polarisering, værdien 10, forekommer, hvis alle partier ligger ved yderpolerne, har tilnærmet 50 pct. opbakning, og disse partier konsekvent stemmer modsat partierne ved den modsatte pol. Minimal polarisering, værdien 0, indebærer, at alle partier ligger samme sted og også stemmer ens.

Sammenlignet med et simpelt mål for, hvor stor en andel af et parlaments medlemmer, som har stemt imod et forslag, vil polariseringsmålet – for det samme samlede niveau af modstand – antage høje værdier, hvis modstanden mod flertallet kommer fra et parlaments fløje, samt hvis disse fløje er blevet stærke, men antage lave værdier ved 'blokpolitik', hvor meget af modstanden kommer fra store moderate partier.

Målet for parlamentarisk polarisering er således komplekst, da det samtidig rummer såvel partiernes placering, størrelse og dissens. Polarisationen stiger – alt andet lige hvilket her vil sige med samme størrelse og samme dissensniveau – hvis partier flytter sig væk fra centrum af partisystemet. Ligeledes vil polarisationen stige, alt andet lige, hvis et parti med stor afstand til centrum bliver større på bekostning af et parti tættere på centrum, men uden i øvrigt selv at flytte sig eller ændre dissensniveau. Endelig kan dissensniveauet forøges, hvis regeringen og de øvrige partier ikke kommer yderpartier i møde – fx som led i en 'cordon sanitaire' – eller hvis et yderparti af taktiske eller ideologiske grunde fører en afvisende oppositionspolitik.

En kritik af målet kunne lyde, at et partis placering og afstemningsadfærd hænger tæt sammen. Ideologisk afstand mellem partier er typisk en ret pålidelig faktor til at forudsige, hvor hyppigt de stemmer sammen (Pedersen, 1967; Grib, 2000). Det må dog fastholdes, at sammenhængen er empirisk og ikke begrebsmæssig. Desuden fører parlamentariske forhandlinger, forud for bl.a. regeringssamarbejde eller politiske forlig, ofte frem til, at partier med forskellige holdninger finder kompromisser på en række punkter. Derpå stemmer de sammen, men man kan ikke dermed sige, at partierne nu også mener det samme om emnerne, og at deres holdningsforskelle er ophævet, selvom de for en tid er taget ud af åben konflikt. Fraværet af indbyrdes dissens er et produkt af den parlamentariske forhandlingsproces. På den baggrund argumenterer denne artikel for, at dissensniveauet i afstemninger kan og bør indgå selvstændigt i et polariseringsmål.

Alligevel må hovedforventningen lyde, at hvis partier udviser afstemningsadfærd baseret på ideologisk afstand, men uafhængigt af deres størrelse og vilje til forhandling, så vil forøget polarisering i partisystemet alt andet lige føre til større dissens og dermed også større polarisering af de parlamentariske afstemninger. Det indebærer, at partier på yderfløjene vil udvise større dissens, især når regeringen kommer fra den modsatte blok i et parlament.

Det kræver data at måle. Formlerne arbejder alene med endimensionelle data. Partierne kan godt placere sig forskelligt afhængigt af emne, hvilket kan skildres flerdimensionelt. Eksempelvis har Dansk Folkeparti længe stået for en midtsøgende velfærdspolitik, men er meget restriktive i deres indvandringspolitik. Det kan polariseringsmålene kun rumme for én dimension ad gangen.

Forhåndenværende data til måling af polarisering

En undersøgelse af polarisering bygger dermed på placering af de politiske partier på politiske dimensioner. To af de mest benyttede internationale datasæt er Chapel Hill Expert Survey (CHES) og Comparative Manifesto Data Project (CMP). For CHES findes der for Danmark fem nedslagsår: 1999, 2002, 2006, 2010 samt 2014. For CMP er der analyser for hvert valg frem til og med 2011. I denne artikel benyttes de fem valgår fra 1998 og frem. Med inddragelse af afstemninger om lovgivning i mandatperioderne efter de fem

folketingsvalg afgrænser adgangen til sammenlignelige data for partiernes placering undersøgelsesperioden til perioden 1998-2015.

De to datasæt benytter temmelig forskellige metoder. CHES har bedt eksperter i national politik om at placere partierne på en række dimensioner mellem 0 og 10 (Bakker o.a., 2015). Det giver gode muligheder for at kontrollere interkoderreliabilitet mellem de afgivne svar (Hooghe o.a. 2010). Selv med indsichts- og samvittighedsfulde eksperter, findes der dog nogle indbyggede problemer med metoden. Det gælder forudfattede opfattelser af partiernes placering. Der er også en risiko for, at eksperterne tager adfærd i form af samarbejde med andre partier ind i deres vurdering af partiet frem for at vurdere partiets placering som udgangspunkt for dette samarbejde. Det vil i givet fald udgøre et alvorligt problem for en undersøgelse som den foreliggende. Efter denne forfatters vurdering har CHES-datasættet dog god 'face validity', forstået som at partiernes placeringer må formodes umiddelbart at modsvare udbredte vurderinger blandt iagttagere af dansk politik.

CMP-datasættet går en del år tilbage (se Volkens o.a., 2013). Det går ud på at kode partiers valgprogrammer alt efter deres indhold i en forskellige kategorier, i en række tilfælde også med en markør som 'positivt' eller 'negativt'. Projektet interesserede sig oprindeligt mest for partiernes dagsordner, altså de emner partierne mente noget om, snarere end budskabet eller retningen i programmerne. Datasættet er dog blevet brugt til at placere partierne. Det gøres ved at lægge positive og negative omtaler af emner sammen, som kan siges at være beslægtede og udgøre en politisk dimension fx om økonomi eller velfærd. Værdierne kan i princippet ligge mellem -100 og +100, hvilket ville svare til, at hele programmet omfattede dimensionen og i samme retning. De ældre udgaver af det danske datasæt er blevet udsat for kritik (Hansen, 2008), ligesom de fleste danske partier ikke udarbejder egentlige valgprogrammer ved siden af deres principprogrammer.

Afstemningsdata er primært indsamlet af forfatteren selv. Det omfatter 3.780 lovforslag, som kom til endelig afstemning, hvoraf de 3.712 blev vedtaget, altså langt de fleste, hvilket samtidig betyder, at resultaterne i artiklen ikke er drevet frem af 'private lovforslag', som er blevet stemt ned. Undersøgelsen kunne i princippet omfatte samtlige afstemninger i Folketinget og ikke kun lovforslag. Omvendt er netop lovforslag pga. deres bindende regelfastsættelse i samfundet typisk genstand for de kompromisser, som har afgørende betydning for argumentationen i denne artikel.

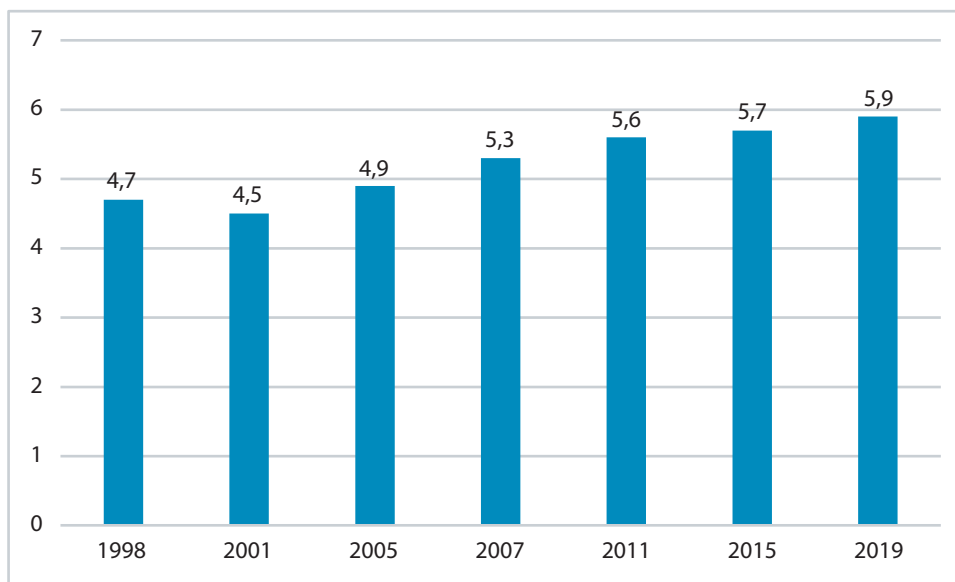
I afstemningsdatasættet er værdipolitiske spørgsmål kodet som tre af hovedkategorierne i CAP-projektet (Comparative Agenda Setting-project, www.agendasetting.dk), nemlig '700'-numrene for miljø, '900'-numrene for udlændingepolitik samt '1200'-numrene for retspolitik (se også Green-Pedersen, 2011). Frem til 2008 er benyttet offentligt tilgængelige koder, og derfra er lovforslag kodet af forfatteren til denne artikel.

Partiernes størrelse er beregnet ved valgperiodernes begyndelse, selvom der for eksempel Ny (siden Liberal) Alliance skete store forskydninger i mandatperioden mellem 2007 og 2011 og også for SF i valgperioden 2011-2015. Fremskridtspartiet og Frihed 2000 er behandlet under ét frem til begyndelsen af 2001, hvor gruppen nedlagde sig selv. Støtten til et lovforslag er beregnet ud fra størrelsen af de partier, som stemte for forslaget, og hvis var partiet var splittet, hvilket er sjældent, er den største gruppe regnet for partiet.

Fragmentering og polarisering af partisystemet

Det effektive antal partier er beregnet og er steget fra 4,5 i 2001 over 5,6 i 2011 til 5,9 nu i 2019 (figur 1). Den forøgede fragmentering kunne påvirke, hvordan Folketinget fungerer.

Figur 1: Effektivt antal partier efter folketingsvalgene 1998-2019

Kilde: Egne beregninger ud fra formlen: $EP = 1/\sum(\text{stemmeandel})^2$.

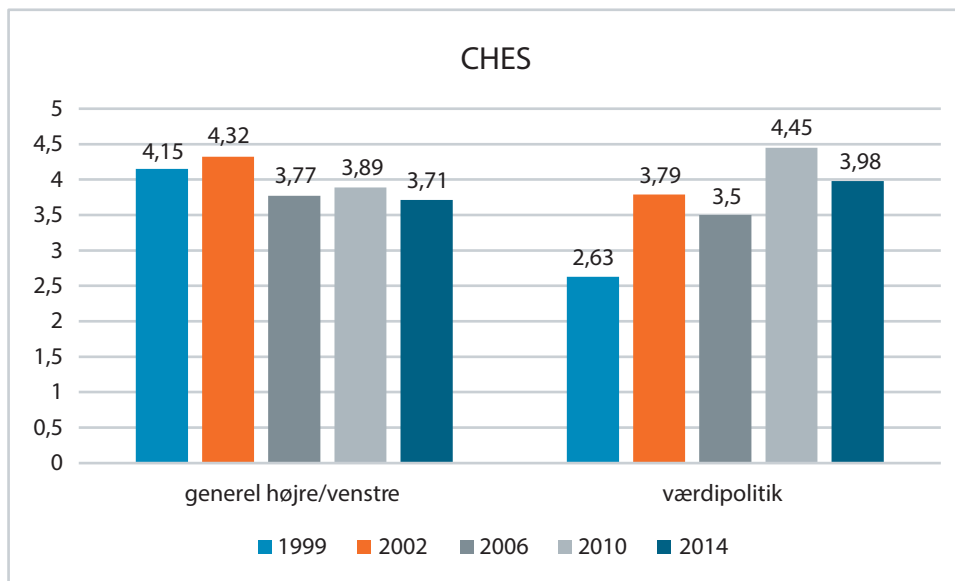
I arbejdet med data er de to datasæt opstillet som hhv. et samlet indeks, som forsøger at indfange 'højre' og 'venstre' som et sammensat begreb samt som værdipolitik. De fleste af disse værdier ligger indbygget i datasættene selv, men ikke værdipolitisk højre/venstre i CMP-sættene. I CHES-datasættet findes for hele perioden en værdi for værdipolitik, men først fra 2006 findes der mere specifikke mål for miljø- udlændinge- samt retspolitik (lov og orden). Disse viser sig at korrelere pænt med målet for værdipolitik, som derfor er bibeholdt for at kunne dække hele tidsperioden. For detaljer se appendiks 1.

Partiernes afstand til gennemsnittet, som beregnes ud fra partiernes relative styrke, benyttes til at opnå mål for partisystemets polarisering, der kan sammenlignes over tid inden for hver kategori. Polarisationen af partisystemerne i de to datasæt fremgår af hhv. figur 2 og figur 3. Det er kun CHES-sættene, som har ens skala og derfor kan sammenlignes med hinanden. I CMP-data-

sættet kan der opnås højere værdier, når flere emner er med i et indeks. Det ville være muligt at standardisere de to indeks, men tjener ikke et selvstændigt formål her.

Polariseringsmålene beregnet ud fra CHES-datasættet viser ikke den store udvikling på den generelle højre/venstre-skala, om end et lille fald i 2014. Indekset for værdipolitik viser derimod en klarere stigning over tid, især mellem 1998 og 2001, men også efterfølgende. Det tyder på, at værdipolitiske emner endnu i slutningen i 1990'erne ikke skilte partierne ad, men i stigende grad har gjort det efterfølgende. Det svarer også til generelle beskrivelser af dansk politik i perioden (jf. Bille, 2006).

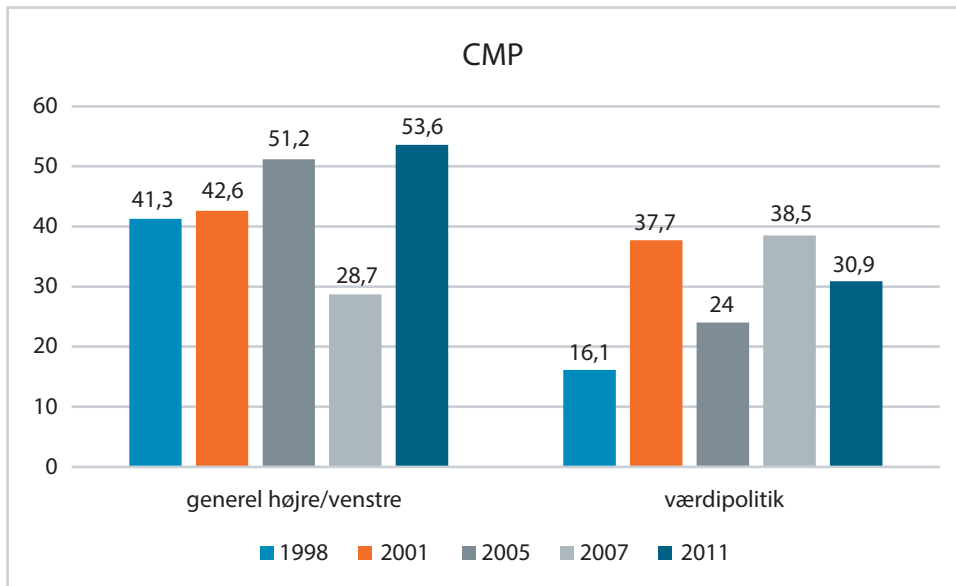
Figur 2: Partisystemets polarisering ifølge CHES-datasættet

Kilder: Bakker o.a. (2015); Polk o.a. (2017), egne beregninger.

CMP-datasættet viser ikke en klar udvikling i polarisering på den generelle højre/venstre-skala, om end valgprogrammerne kodet i 2007 fremstod tydeligt mindre polariseret, hvilket måske kan tilskrives indflydelsen ved dette valg fra det da nye midterparti, Ny Alliance, som ved navneskiftet til Liberal Alliance også skiftede politisk position. I værdipolitikken skiller valget i 2001 sig ud med højere polarisering, hvilket også svarer til betydningen af udlændingepolitik identificeret af valgforskningen (Andersen og Borre, 2003) og i dette tilfælde også svarer til CHES-datasættet.

Figur 3: Partisystemets polarisering ifølge CMP-datasættet

Kilder: Krause o.a. (2018), egne beregninger. Værdipolitik er beregnet som: Per601+per605+per608-per503-per504-per505-per602-per607.

Med forbehold for især værdipolitikken tyder de to datasæt ikke entydigt på en forøget polarisering af det danske partisystem i den undersøgte periode. Det kan skyldes, at partierne på de politiske fløje er blevet mere moderate, samtidig med at de er vokset til i styrke. Eksempelvis bevægede Dansk Folkepartis økonomiske politik sig i perioden ind mod centrum (Christiansen, 2016), ligesom Enhedslisten har opgivet en række formuleringer om revolution (Bischoff og Kosiara-Pedersen undervejs). Samtidig betyder det, at vi som udgangspunkt heller ikke skal forvente forandring i parlamentarisk polarisering, som næste afsnit handler om.

Polarisering af parlamentarisk afstemningsadfærd

Hidtidige studier af uenighed i Folketinget har som oftest optalt, hvor meget de forskellige partier har indgået i vindende koalitioner eller omvendt har stemt imod (Damgaard og Svensson, 1989; Kurrild-Klitgaard o.a., 2006). Inspireret af Pedersen (1967) beregnes dissens her som afstand til 'den vindende koalition', dvs. hvis et forslag bliver vedtaget, bliver afstanden 0 for de partier, som stemmer for, $\frac{1}{2}$ for at undlade at stemme og 1, hvis partiet har stemt imod. Modsat hvis et forslag bliver stemt ned, er afstanden 1 for de partier, som har stemt for, osv. For en given periode kan dissensens summeres og divideres med antallet af afstemninger til en værdi, der kan variere mellem 0 og 100, hvor 0 udtrykker, at partiet befandt sig i den vindende koalition i samtlige afstemninger, mens 100 betyder, at partiet tilhørte den tabende koalition i samtlige afstemninger. Tabel 1 ser på dissensen for hvert parti for lovforslag i perioden.

Tabel 1: Dissens, polarisering og oppositionstyper ved afstemninger i Folketinget 1998-2015

	1998-2001	2001-2005	2005-2007	2007-2011	2011-2015
Dissens					
Enhedslisten	35,6	58,9	47,9	48,2	20,5
Socialistisk Folkeparti	15,6	42,2	34,6	22,0	1,1*
Socialdemokratiet	0,4	26,1	18,2	18,0	0,1
Radikale Venstre	0,5	25,1	20,0	19,7	0,1
Centrumdemokraterne	11,5	--	--	--	--
Kristendemokraterne	17,0	15,4	--	--	--
Venstre	21,7	0,3	0,5	0,2	16,5
Konservative Folkeparti	21,4	0,2	0,5	0,2	16,7
Liberal Alliance	--	--	--	7,6	24,6
Dansk Folkeparti	38,3	6,2	5,0	4,7	23,5
Fremskridtspartiet	39,8	--	--	--	--
Lovforslag i alt til afstemning	816	705	605	835	819
Heraf forslag om værdipolitik	106	111	103	149	160
Dissensindeks generelt	14,4	14,6	11,8	10,6	11,2
Dissensindeks værdipolitik	14,3	14,0	11,8	12,2	14,4
Polarisering i parlamentarisk afstemninger generelt	2,00	2,03	1,69	1,60	1,44
Polarisering i parlamentarisk afstemninger værdipolitik	1,54	1,69	1,47	1,85	1,79
Blokpolitik	6,7	17,7	12,5	11,2	7,2
Ingen opposition (enstemmigt)	23,0	32,2	36,7	40,7	43,8
Opposition kun i egen blok	18,6	2,8	2,1	4,0	13,9
Opposition kun i modsat blok	34,5	60,7	57,6	43,2	34,8
Bilateral opposition	18,1	3,4	3,3	8,4	7,3
Andre typer	5,8	0,9	0,2	3,7	1,2

Note: Uden nordatlantiske mandater. Kristendemokraterne hed før 2003 Kristeligt Folkeparti. Liberal Alliance hed før 2009 Ny Alliance. Enhedslisten og Venstre har længere fulde navne. Regeringspartier i kursiv.

* SF kun i regering 2011-2014.

Ikke overraskende er regeringspartier kun meget sjældent på den tabende side. De fire gamle partier har typisk dissensniveauer under 20, hvilket også historisk har været tilfældet. Undtagelsen er Fogh Rasmussens første regeringsperiode fra 2001 til 2005, hvor der for første gang siden 1929 var et klart flertal til højre

i Folketinget, og hvor Socialdemokratiet og Radikale Venstre havde dissensniveauer lidt over 25. Enhedslisten og Socialistisk Folkeparti havde høje dissensniveauer under VK-regeringerne fra 2011, om end aftagende for SF, som særligt frem mod valget i 2011 lagde sin afstemningsadfærd tæt op ad Socialdemokratiet, som partiet havde aftalt for første gang at danne regering med, hvilket tjente som en forvisning om, at partiet 'kunne stå distancen' (Christiansen o.a., 2012). Partiet kom i regering 2011-2014 og var fortsat støtteparti for SR-regeringen 2014-2015, idet partiet erklærede fortsat at stå ved det fælles regeringsgrundlag. Partiets dissens i perioden 2011-2015 kom dermed til at ligge markant lavere end i perioden 1998-2001, hvor der også sad en SR-regering. Også Enhedslisten udviste mindre dissens 2011-2015 end 1998-2001, hvilket tyder på en moderation, selvom niveauet lå højere end Venstres og Det Konservative Folkepartis, samt at partiet nu også var med i større aftaler om finansloven. Ligeledes udviste Enhedslisten væsentligt større dissens for de regeringer, de udgjorde parlamentarisk grundlag for, end det var tilfældet for Dansk Folkeparti i valgperioderne mellem 2001 og 2011. Dette parti var fast støtteparti, hvilket indebærer regelmæssige konsultationer med partiet på de fleste politikområder med de årlige finanslovsaftaler som omdrejningspunkt, men med EU-politik som hyppig undtagelse (Pedersen og Christiansen, 2012; Christiansen og Pedersen, 2014). Det var vigtigt for partiet at bevise og opnå anerkendelse som 'ansvarligt' parti, der kunne stå ved politiske aftaler i modsætning til Fremskridtspartiet, hvoraf det udgik (Christiansen, 2016). Efter 2015 havde Dansk Folkeparti som før 2001 højere dissensniveauer end Venstre og Det Konservative Folkeparti, men dog lå niveauet efter 2015 en hel del lavere end før 2001 og på niveau med Liberal Alliance. Alle partierne på fløjene udviser således mindre dissens over tid, hvilket temmelig sikkert skyldes den omtalte mere omfattende inddragelse af disse partier i det parlamentariske arbejde som støttepartier og partnere i finanslovsaftaler.

Omfanget af dissens vægtet efter partistørrelse er blevet sammenfattet i et dissensindeks, der også fremgår af Tabel 1. Anderledes end for partierne enkeltvis kan det kun gå mellem '0' og '50', da et vinderforslag højest kan have dissens på '50', men til gengæld svarer til niveauerne anført i tabellen for partierne. Man kan dog gange med 2, hvis man gerne vil have værdier mellem 0 og 100, og så ville målet svare til dissensmålet opstillet af Wagner o.a. (2017) med inspiration fra Hix o.a. (2005). Dissensindekset tyder på lidt lavere samlet dissens over tid på trods af, at partierne på fløjene er blevet styrket. Også dette må tolkes som udtryk for forøget inddragelse af Folketingets yderfløje i det parlamentariske arbejde. Man ser samtidig, at værdierne for værdipolitik ikke adskiller sig væsentligt fra højre/venstre-værdierne først i undersøgelsesperioden, men at de hen mod slutningen ligger lidt højere.

Nu er det så muligt at undersøge selve målet for polarisering af parlamentariske afstemninger, som denne artikel har foreslået. Det beregnes i første omgang ud fra CHES-værdierne for højre/venstre-skalaen generelt. Det foreslåede indeks for polarisering af parlamentariske afstemninger, som fremgår af Tabel 1, udtrykker omfanget af udvist dissens fra partier med ideologisk

afstand til centrum. Man ser over tid et fald i polarisering, som ganske nøje modsvarer udviklingen i dissensniveauet, men som ikke var forventet ud fra polariseringen i partisystemet beregnet ud fra partiernes ideologiske placering.

For værdipolitik ser man dog det modsatte, idet polariseringen her er øget, også når den parlamentariske dissens tages med, og altså på trods af Dansk Folkepartis inddragelse i lovgivningen, ikke mindst i værdipolitiske spørgsmål under VK-regeringerne fra 2001 indtil 2011. Det tyder på, at det nu er på disse områder, at fløjene trækker forskellene tydeligst op til de flertal, som sætter sig igennem. Det svarer til gængse iagttagelser af dansk politik i perioden fx Bille (2006) og giver dermed resultatet 'face validity'.

Når udviklingen i polariseringen svarer til den generelt faldende dissens i Folketinget – eller større konsensus – så tyder det på, at de etablerede partier i højere grad forhandler med yderpartierne, som samtidig også har vist sig villige til at lade sig inddrage. En bagside af den medalje kunne være forøget blokpolitik, hvor lovforslag vedtages trods modstand fra hele den modsatte blok. Eksempelvis når VKO-flertallet mellem 2001 og 2011 indimellem stemte forslag igennem trods modstand fra samtlige af Folketingets partier (Christiansen og Pedersen, 2014). Blokken til venstre er for perioden 1998 til 2015 sat til at omfatte Socialdemokratiet, Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti samt Enhedslisten. De øvrige partier er sat til at tilhøre blokken til højre med undtagelse af Kristendemokraterne, efter at partiet i 2002 ophørte med at opfatte sig som parlamentarisk grundlag for VK-regeringen tiltrådt i november 2001. Andelen af blokpolitik ligger ikke generelt i perioden over de historiske niveauer (Green-Pedersen og Thomsen, 2005). Dog ser man højere niveau af blokpolitik under 'VKO-årene' 2001-2011, hvor Dansk Folkeparti var støtteparti, og særligt først i perioden fra 2001 til 2005.

Polariseringsmålet præsenteret i denne artikel tager ikke hensyn til, om dissens fra partier væk fra centrum alene kommer fra én yderpol eller begge, dvs. det sonderer ikke mellem unipolær og bipolar opposition som omtalt ovenfor. Det er forholdsvis enkelt at tilføje dette perspektiv, hvor man finder et klart fald i omfanget af bipolar opposition. Inden undersøgelsesperioden i denne artikel (mellem 1973 og 1994) forekom det i 34 procent af afstemningerne om lovforslag (Grib 2000, 186). Niveauet var allerede faldet 1998-2001, men faldt derpå yderligere med inddragelsen af Dansk Folkeparti som støtteparti. Ligeledes steg andelen af enstemmigt vedtagne lovforslag.

Afsluttende diskussion af faldet i polarisering

Trods styrkelse af partierne på de ideologiske fløje samt forøget fragmentering i form af et højere effektivt antal partier i Folketinget, tyder data i denne artikel ikke på en generel forøget polarisering af partisystemet over de seneste år. Det skyldes især, at yderpartierne placerer sig mere moderat. Det gælder både for partisystemet generelt, men også ud fra det mål for afstemningsadfærd i Folketinget, denne artikel bidrager særskilt med at opstille. Her kan man

tværtimod generelt observere et fald, der svarer til et generelt fald i dissensniveauer mellem Folketingets partier. Det går imod artiklens hovedforventning om, at polarisering af partisystem og afstemningsadfærd ville følges ad.

Derimod forefindes der i disse år en forøget polarisering mht. værdipolitiske spørgsmål. Man kan spørge, hvorfor den ikke sætter sig igennem generelt, eller om der findes en sammenhæng til mindre polarisering i andre spørgsmål? Måske er det sådan, at det for Folketingets partier udgør en strategisk overvejelse, hvilke områder de ønsker konflikt om for at profilere sig og på den måde tiltrække stemmer, mens de så på andre områder kan søge politisk indflydelse, som kræver kompromis. I så fald giver konflikt om værdipolitik plads til samarbejde om andre spørgsmål.

Den danske case udviser styrkede partier på yderfløjene, men kun på afgrænsede områder forøget polarisering af partisystemet og generelt fald, når afstemninger inddrages. Måske gælder der en omvendt udgave af argumentet hos Hazan (1995), at svækkelse af centrum kan føre til, at yderpartier søger mod centrum. Partierne i centrum risikerer samtidig yderligere svækkelse af en sådan bevægelse. Yderpartierne risikerer dog at give plads på deres egne ydre flanker, sådan som Dansk Folkeparti oplevede det ved folketingsvalget i 2015. Tidligere havde partisystemet en 'kerne' af de gamle partier og midterpartier, som samarbejdede om det meste, mens yderfløjene ofte stod udenfor (Bille, 1989). Nu inddrages yderpartierne mere, hvilket vi ser fører til reduceret polarisering og dissens. Samtidig åbner det dog også for mere blokpolitik.

Det kunne være interessant i fremtidige studier at benytte det foreslåede mål til mere detaljerede studier af udviklingen i polarisering i parlamentariske afstemninger på tværs af lande. Det præsenterede mål for polarisering af parlamentariske afstemninger rummer stor kompleksitet, hvilket kan være en ulempe for fortolkning af en konkret udvikling. Målet har dog vist sig at kunne bidrage til at nuancere en diskussion om udviklingen i vores parlamentarisk demokratiske praksis. Det er dog samtidig begrænset af data til rådighed for partiernes ideologiske placering.

Litteratur

- Andersen, Jørgen G. og Ole Borre (2003), *Politisk forandring. Værdipolitik og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001*, Århus: Systime.
- Arter, David (2004), "Parliamentary Democracy in Scandinavia", *Parliamentary Affairs*, 57(3): 581-600.
- Bakker, Ryan, Catherine de Vries, Erica Edwards, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Gary Marks, Jonathan Polk, Jan Rovny, Marco Steenbergen, og Milada Vachudova (2015), "Measuring Party Positions in Europe: The Chapel Hill Expert Survey Trend File, 1999-2010", *Party Politics*, 21(1): 143-52.
- Bille, Lars (1989), "Denmark: The Oscillating Party System", *West European Politics*, 12(4): 42-58.
- Bille, Lars (2006), *Det nye flertal. Dansk partipolitik 2001-2005*, København: Dansk Jurist- og Økonomforbunds Forlag.
- Bischoff, Carina S. og Karina Kosiara-Pedersen (under udgivelse), "Radical Left Parties in Denmark: The Unity

- List (Red-Green Alliance)" i *Radical Left Parties in Europe*.
- Christiansen, Flemming J. (2016), "The Danish People's Party: Combining Cooperation and Radical Positions" i Tjitske Akkerman, Sarah L. de Lange og Matthijs Rooduijn, red., *Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Into the Mainstream?*, New York: Routledge, pp. 94-112.
- Christiansen, Flemming J. (2018), "Denmark: Strengthened Opposition, Yet High Levels of Cooperation", i Elisabetta de Giorgi og Gabriella Illonszki, red., *Opposition Parties in European Legislatures*, New York: Routledge, pp. 35-52.
- Christiansen, Flemming J., Rasmus L. Nielsen og Rasmus B. Pedersen (2014), "Friendship, Courting, and Engagement: Pre-Electoral Coalition Dynamics in Action", *The Journal of Legislative Studies*, 20(4): 413-29.
- Christiansen, Flemming J. og Helene H. Pedersen (2014), "Minority Coalition Governance in Denmark", *Party Politics*, 20(6): 940-9.
- Curini, Luigi og Airo Hino (2012), "Missing Links in Party-System Polarization: How Institutions and Voters Matter", *The Journal of Politics*, 74(2): 460-73.
- Dalton, Russell J. (2008), "The Quantity and the Quality of Party Systems: Party System Polarization, its Measurement, and its Consequences", *Comparative Political Studies*, 41(7): 899-920.
- Damgaard, Erik og Palle Svensson (1989), "Who governs? Parties and Policies in Denmark", *European Journal of Political Research*, 17(6): 731-45.
- Ersson, Svante og Jan-Erik Lane (1982), "Democratic Party Systems in Europe: Dimensions, Change, and Stability", *Scandinavian Political Studies*, 5(1): 67-96.
- Green-Pedersen, Christoffer og Lisbeth H. Thomsen (2005), "Bloc Politics vs. Broad Cooperation? The Functioning of Danish Minority Parliamentarism", *The Journal of Legislative Studies*, 11(2): 153-69.
- Grib, Peter E. (2000), *Partisystemet under forandring, Købehave: Forlaget Politiske Studier*.
- Hansen, Martin E. (2008), "Back to the Archives? A Critique of the Danish Part of the Manifesto Dataset", *Scandinavian Political Studies*, 31(2): 201-6.
- Hazan, Reuven Y. (1995), "Center Parties and Systemic Polarization: An Exploration of Recent Trends in Western Europe", *Journal of Theoretical Politics*, 7(4): 421-45.
- Hix, Simon, Abdul Noury og Gerrard Roland (2005), "Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament, 1979-2001", *British Journal of Political Science*, 35(2): 209-34.
- Hooghe, Liesbet, Ryan Bakker, Anna Brigevech, Catherine de Vries, Erica Edwards, Gary Marks og Milada Vachudova (2010), "Reliability and Validity of the 2002 and 2006 Chapel Hill Expert Surveys on Party Positioning", *European Journal of Political Research*, 49(5): 687-703.
- Krause, Werner, Pola Lehmann, Jirka Lewandowski, Theres Matthieß, Nicolas Merz, Sven Regel og Annika Werner (2018), *Manifesto Corpus*, Berlin: WZB Berlin Social Science Center.
- Kurrild-Klitgaard, Peter, Robert Klemmensen og Martin E. Hansen (2006), "Blokkpolitik og det "samarbejdende folkestyres" fire gamle partier, 1953-2005", *Økonomi og Politik*, 79(1): 79-85.
- Lijphart, Arend (1994), "Democracies: Forms, Performance, and Constitutional Engineering", *European Journal of Political Research*, 25(1): 1-17.
- Mainwaring, Scott og Mariano Torcal (2006), "Party System Institutionalization and Party System Theory after the Third Wave of Democratization" i Richard S. Katz og William Crotty, red., *Handbook of Party Politics*, London: Sage, pp. 204-27.
- Pedersen, Mogens N. (1967), "Consensus and Conflict in the Danish Folketing 1945-65", *Scandinavian Political Studies*, 2(A2): 143-66. Pedersen, Rasmus B. og Flemming Juul Christiansen (2012), "Europæisering af koalitioner mellem Folketingets partier", *Politica*, 44(2): 202-20.
- Polk, Jonathan, Jan Rovny, Ryan Bakker, Erica Edwards, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Jelle Koedam, Filip Kostelka, Gary Marks, Gijs Schumacher, Marco Steenbergen, Milada Vachudova og Marko Zilovic (2017), "Explaining the Saliency of Anti-Elitism and Reducing Political Corruption for Political Parties in Europe with the 2014 Chapel Hill Expert Survey Data", *Research & Politics*, (January-March): 1-9.
- Sartori, Giovanni (1976), *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. Volume 1*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sigelman, Lee og Syng N. Yough (1978), "Left-Right Polarization in National Party Systems", *Comparative Political Studies*, 11(2): 355-79.
- Stubager, Rune, Kasper M. Hansen, Kristoffer Callesen, Andreas Leed og Christine Enevoldsen (2016), *Danske vælgere 1971-2015. En oversigt over udviklingen i vælgernes holdninger mv.*, Aalborg: Det danske valgprojekt.
- Wagner, Wolfgang, Anna Herranz-Surrallés, Juliet Kaarbo og Falk Ostermann (2018), "Party Politics at the Water's Edge: Contestation of Military Operations in Europe", *European Political Science Review*, 10(4): 537-63.

Appendiks 1: Værdier for ideologisk placering og beregning af polarisering for CHES og CMP datasættene

Datasæt	År	Laveste værdi og parti	Højeste værdi	Mandat-vægtet gennemsnit	Polariseringsindeks
CHES –samlet venstre/højre	1999	1 – EL	9,3 – FP	5,41	4,15
CHES –samlet venstre/højre	2002	2,3 – SF*	8,9 – DF	5,74	4,32
CHES –samlet venstre/højre	2006	1 – EL	7,8 – DF	5,66	3,77
CHES –samlet venstre/højre	2010	1 – EL	8,2 – LA	5,70	3,89
CHES –samlet venstre/højre	2014	1,2 – EL	7,9 – LA	5,48	3,71
CHES –værdimæssigt v/h	1999	2,3 – EL	8 – DF	5,26	2,63
CHES –værdimæssigt v/h	2002	2,2 – SF*	8,9 – DF	5,08	3,79
CHES –værdimæssigt v/h	2006	1,6 – EL	7,6 – DF	4,67	3,50
CHES –værdimæssigt v/h	2010	1,5 – RV	9,4 – DF	5,47	4,45
CHES –værdimæssigt v/h	2014	1,9 – RV	8,4 – DF	4,97	3,98
CMP – samlet venstre/højre	1998	-39,6 – SF	43,2 – KRF	5,94	41,3
CMP – samlet venstre/højre	2001	-33,9 – SF	36,2 – V	15,97	42,6
CMP – samlet venstre/højre	2005	-42,2 – EL	38,0 – DF	-8,72	51,2
CMP – samlet venstre/højre	2007	-37,1 – SF	14,9 – DF	-10,17	28,7
CMP – samlet venstre/højre	2011	-45,4 – SF	51,7 – LA	-3,68	53,6
CMP –værdimæssigt v/h	1998	-17,1 – EL	14,3 – V	0,60	16,1
CMP –værdimæssigt v/h	2001	-19,2 – SF	40 – DF	5,53	37,7
CMP –værdimæssigt v/h	2005	-25,1 – SF	18 – DF	-9,35	24,0
CMP –værdimæssigt v/h	2007	-23,4 – EL	25,5 – DF	-4,25	38,5
CMP –værdimæssigt v/h	2011	-28,0 – EL	25,1 – DF	-11,96	30,9

Kilder: Bakker o.a. (2015); Polk o.a.; Krause o.a. (2018), egne beregninger.

* Data mangler for Enhedslisten i 2002, men i beregning sat til gennemsnittet af hhv. 1999 og 2006.